

Leuk! Creatief schrijven in de les Nederlands

Motivatie en nut creatieve schrijfopdrachten, getoetst in 4-vwo Rodenborch College

Loes van Rooij

'Na de lessenreeks is het aantal leerlingen met een negatieve houding tegenover creatief schrijven gedaald van zeven naar twee'

Inleiding

Loes van Rooij wil meer aandacht voor schrijven bij Nederlands, zodat leerlingen *soft skills* zoals communicatievaardigheden en creativiteit kunnen ontwikkelen. Daarom onderzocht Loes van Rooij hoe creatieve schrijfopdrachten kunnen worden ingezet binnen het taalonderwijs in 4-vwo. In een lesopzet verwerkte ze drie taken: het schrijven van een kort verhaal, een column en een gedicht. Na afloop van de lessenreeks geven de meeste leerlingen aan dat zij de opdrachten zinvol vinden en als motiverend hebben ervaren. Hun houding tegenover creatief schrijven is achteraf beduidend positiever dan ervoor. Creatieve schrijfopdrachten kunnen bijdragen aan meer plezier en meer inhoud bij het vak Nederlands, maar meer onderzoek is vereist.

Meer inhoud, meer plezier

Leerlingen schrijven steeds minder, weet docent Nederlands Loes van Rooij. 'Scholieren zijn er nauwelijks voor gemotiveerd (Bonset, 2012). Vaak blijkt pas na de overstap naar hbo of universiteit hoe ontoereikend de kwaliteit van het schrijven is.'

Volgens de commissie Meijerink (2008) sluit het taalvaardigheidsniveau van leerlingen niet aan op de door vervolgoopleidingen en de maatschappij gestelde eisen. Schrijfvaardigheid is sinds 2015 geen onderdeel meer van het eindexamen Nederlands. Alleen leesvaardigheid wordt nog bevestigd. 'De kunst van het schrijven lijkt niet meer te worden gewaardeerd', stelt Van Rooij. 'Als docent word je gedwongen de leerling voor te bereiden op het eindexamen Nederlands, dat gericht is op begrijpend lezen. Alleen de formulering van de antwoorden vereist nog enige schrijfvaardigheid. Die eenzijdige benadering gaat volledig voorbij aan de waarde die wordt toegekend aan het ontwikkelen van zogenaamde *soft skills*.'

Platform Onderwijs 2032 (onsonderwijs2032.nl) pleit voor meer aandacht voor creativiteit, vindingrijkheid en communiceren. Het vakgebied zit volgens Van Rooij te springen om een nieuwe aanpak en nieuwe werkvormen. 'Het Meesterschapsteam Nederlands (2015) wil het vak versterken met meer verscheidenheid, minder gestandaardiseerde toetsen en opdrachten en meer aandacht voor schrijfvaardigheid. Hun slogan "meer inhoud, meer plezier, beter resultaat" wil ik in praktijk brengen.'

Literaire vaardigheden vergroten

In het literatuuronderwijs meent Van Rooij al een tendens te ontwaren die aansluit op dat plezier. 'Verhalen lezen lijkt langzamerhand een plek te veroveren. Het lezen van korte fictie is weliswaar iets anders dan het uitvoeren van een creatieve schrijfopdracht, maar het een heeft onmiskenbaar invloed op het ander. Met creatief schrijven kunnen leerlingen hun vaardigheden binnen het literatuuronderwijs vergroten.

Als *pre-reading activity* blijkt het een positieve invloed te hebben op zowel het verhaalbegrip als de waardering voor korte fictie (Janssen & Van den Bergh, 2010). Na het schrijven van een eigen verhaal wordt een literaire tekst over een vergelijkbaar onderwerp sneller en met meer belangstelling gelezen. Leerlingen zijn dan meer betrokken bij de tekst.'

Ramon Groenendijk (2013) ontdekte dat door het schrijven van teksten literaire begrippen beter beklijven dan wanneer het onderwijs uitsluitend gericht is op de herkenning ervan. 'Hij liet leerlingen een personage bedenken dat in allerlei situaties moest handelen. Omdat de leerlingen

zowel schrijver als personage waren, werden ze gedwongen te woekeren met begrippen als perspectief, ruimte en tijd. Daardoor steeg hun literaire competentie.'

Leerlingen die een verhaal schrijven, moeten bedenken hoe dat aantrekkelijk kan worden geformuleerd. De tekst moet worden georganiseerd en gestructureerd. Vervolgens moet er worden geselecteerd, geëvalueerd, gereviseerd en herschreven (Bereiter & Scardamalia, 1987). De docent kan de leerling daarbij ondersteunen door schrijfstrategieën en concrete voorbeelden aan te bieden (Van Gelderen, 2012). Bij creatief schrijven blijkt 'de directe aanpak' echter het meest nuttig te zijn (Tordoir & Wesdorp, 1979).

'Veel oefenen dus!', stelt Van Rooij. 'De docent kan daarbij instructies aanbieden in de vorm van een stappenplan (Graham & Perin, 2007). Het kan ook zinvol zijn de leerlingen samenvattingen te laten maken en elkaar feedback te laten geven. Vooral als de docent dat koppelt aan theorie en voorbeeldteksten.'

Creatief schrijven is creatief denken

De docent moet de leerlingen zo veel mogelijk nieuwe situaties en variaties aanbieden. Zo krijgen ze greep op het eigen proces en kunnen ze zich richten op het doel en de aantrekkelijkheid van de tekst voor hun lezers (Van Gelderen, 2012). 'Met een invulopdracht is een leerling niet geholpen', zegt Van Rooij. 'Dat werd het uitgangspunt van mijn onderzoek. Ik veronderstelde dat creatieve schrijfopdrachten wél constructief ingezet zouden kunnen worden. Daarom moest ik ontdekken op welke vaardigheden creatieve schrijfopdrachten een beroep doen en hoe je ze kunt laten aansluiten bij wat jongeren al weten en kunnen.'

Een onderzoek van Sieneke de Rooij (2009) over creatief schrijven met jongeren tussen 12 en 18 jaar biedt de belangrijkste handvatten. 'De Rooy toont aan dat deze groep meer gemotiveerd is om te schrijven als ze de inspiratie voor hun teksten kunnen putten uit hun dagelijks leven, emoties of fantasie. Jongeren schrijven het liefst over hun eigen gevoel of mening. Hulp van anderen en andermans teksten bekijken helpt ze om hun eigen werk te verbeteren. Feedback wordt gewaardeerd, maar het schrijfplezier staat voorop. Niet de beoordeling of het cijfer.'

Veiligheid in de groep, teksten nabespreken en commentaar constructief aanbieden vinden leerlingen ook belangrijk. 'Maar ze moeten vooral de ruimte en het vertrouwen krijgen om zonder al te veel kaders een tekst te schrijven', zegt Van Rooij. 'Creatief schrijven is creatief denken!'

Een lessenreeks ontwikkelen

Van Rooij wil een lessenreeks ontwikkelen die ingezet kan worden als variatie bij het oefenen. Ze selecteert lesideeën uit het rapport van De Rooij (2009) die aansluiten op het lesprogramma van 4-vwo op het Rodenborch College. 'Er moet zowel individueel als samen kunnen worden gewerkt, vanuit de fantasie en vanuit engagement. Het resultaat kan een opiniërend verhaal zijn waarin een mening of gevoel centraal staat. Dat moet mogelijkheden bieden voor het geven van feedback en het verwerken van theorie en begrippen.'

De lessenreeks die ze uitwerkt bevat drie schrijfopdrachten: een kort verhaal, poëzie en een column. 'Het korte verhaal heb ik laten uitvoeren in tweetallen. Samen brainstormen en plezier beleven aan fantaseren, kan de leerling het vertrouwen geven dat iedereen uit de voeten kan met de opdracht. Er wordt bovendien een beroep gedaan op schrijfvaardigheden die in het reguliere programma zelden kunnen worden ingezet, zoals beeldend schrijven, een karakter vormgeven en een dialoog weergeven.'

De tweede opdracht, een gedicht schrijven, past binnen het reguliere lesprogramma. 'Voor de vierde klas wordt elk jaar een poëzieweek georganiseerd in het theater van Rosmalen. Een aantal leerlingen draagt daarbij een zelfgeschreven gedicht voor aan medeleerlingen. Poëzie schrijven sluit perfect aan op de criteria voor een creatieve schrijfopdracht: het speelt in op emoties en kaders ontbreken. De leerlingen mogen vorm, stijl en inhoud zelf invullen.'

De laatste opdracht is het schrijven van een column, een tekstvorm die een vaste structuur heeft. 'Een column moet niet alleen amuseren, maar ook informeren, motiveren of activeren. Het componeren van zo'n persoonlijk betoog helpt bij het vormen van een eigen mening en ontwikkelen van je persoonlijkheid. Competenties die steeds meer nadruk krijgen in het onderwijs van de toekomst (Platform Onderwijs, 2032).'

Motivatie als spil van het onderzoek

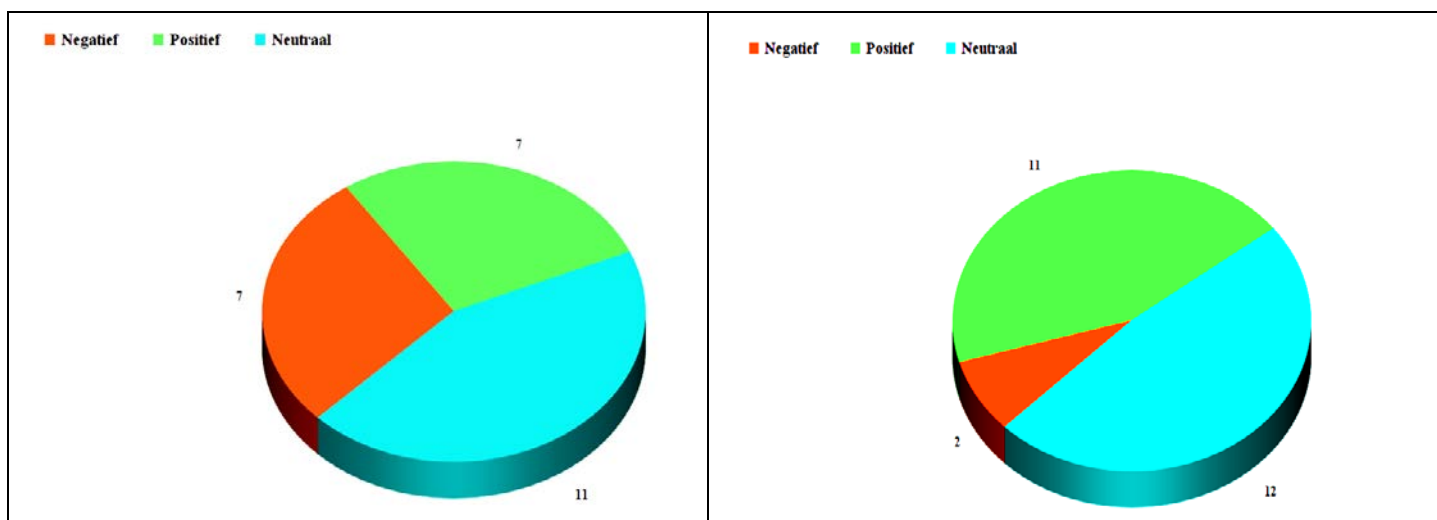
De klas bestaat uit 26 leerlingen, ongeveer evenveel jongens als meisjes, met wisselende profielen. 'Een gemotiveerde groep', volgens Van Rooij. 'De meesten kennen elkaar al langer en gaan ook buiten school met elkaar om. De sfeer in de klas is vertrouwd.'

Motivatie staat centraal in het onderzoek. Zowel voorafgaand aan de lessenreeks als na afloop ervan vullen de leerlingen individueel en anoniem een vragenlijst in. 'Op een schaal van 1 tot 10 konden ze aangeven in hoeverre zij met plezier aan de schrijfopdrachten hebben gewerkt en in hoeverre ze de opdrachten nuttig of leerzaam vonden. De antwoorden moesten bovendien duidelijk maken welke elementen in de lessenreeks al dan niet succesvol zijn.'

Met een open vraag wilde Van Rooij ontdekken wat voor kennis of vaardigheden leerlingen ontwikkelen tijdens de lessenreeks. 'Ik heb hun gevraagd tenminste drie dingen aan te geven die zij hebben geleerd. De gerubriceerde antwoorden geven een beeld van de verschillende taalvaardigheden die zijn getraind, zoals het gebruik van beeldspraak en stijlfiguren, woordenschat en aantrekkelijk formuleren.'

Evaluatie van de lessenreeks

Voorafgaand aan de lessenreeks geeft de meerderheid van de leerlingen aan een neutrale houding te hebben over een creatieve schrijfopdracht (zie figuur 1, links). Een deel staat er positief tegenover en een even groot deel negatief.

Figuur 1: Houding ten opzichte van creatief schrijven van de leerlingen (N=25) voorafgaand (links) en na afloop (rechts) van de lessenreeks

Van Rooij: 'De leerlingen met een negatieve houding geven daarvoor uiteenlopende redenen. Sommigen vrezen dat er te veel tijd in de schrijfopdrachten gaat zitten. Anderen zijn niet gemotiveerd om te schrijven of geven aan dat hun creatieve capaciteiten te wensen overlaten. De leerlingen met een positieve houding blijken veelal leerlingen te zijn die thuis ook teksten schrijven, zoals gedichten, verhalen of liedteksten.'

Na de lessenreeks blijkt de attitude van de groep duidelijk te zijn verbeterd (zie figuur 1, rechts). 'Het aantal leerlingen met een negatieve houding tegenover creatief schrijven is geslonken van zeven naar twee. De groep met een positieve houding is gegroeid van zeven naar elf leerlingen.'

De motivatie voor en het nut van creatief schrijven vormen de spil van de evaluatie (zie tabel 1). 'Gemiddeld genomen geven de leerlingen hiervoor een voldoende, respectievelijk een 6,4 voor motivatie en een 6,6 voor nut. De leerzaamheid van de lessenreeks scoort bij de meeste leerlingen dus net wat hoger dan hun motivatie ervoor.'

Bij de motivatie van de leerlingen zijn uitschieters naar boven en naar onder zichtbaar. 'Twee leerlingen geven het cijfer 2 of 4 voor het plezier waarmee zij aan de schrijftaken hebben gewerkt. Drie leerlingen geven een 8,5 of een 9.'

Over het nut van de schrijfoopdrachten bestaat meer overeenstemming. 'Het overgrote deel van de leerlingen geeft aan de opdrachten nuttig te hebben gevonden. Vier leerlingen geven een onvoldoende, een 4 of 5.'

Er valt Van Rooij nog wat op. 'Er zijn ook leerlingen die aangeven met zeer veel plezier te hebben gewerkt aan de taken (ze geven het cijfer 9), maar die vervolgens het nut ervan zeer laag waarderen (met cijfer 4). Of andersom: de leerling die een 2 gaf aan zijn motivatie, gaf vervolgens een 6 voor het nut van de opdracht.'

Cijfer	Motivatie (aantal leerlingen)	Nut (aantal leerlingen)
2	1	-
4	1	2
5	4	2
6	5	6
6,5	4	2
7	3	6
7,5	1	1
8	3	6
8,5	1	-
9	2	-
Gemiddelde	6,4	6.6
Mediaan	6,5	7

Tabel 1: Scores van de leerlingen (N=25) voor motivatie en nut van de schrijfoopdrachten, schaal van 1-10

De antwoorden op de open vraag, over de opgedane kennis en vaardigheden, heeft Van Rooij gegroepeerd per onderdeel. 'Het behandelen van rijmvormen, het leren kennen en toepassen van kenmerken van poëzie en het kennismaken met de tekstkenmerken van de column zeggen de leerlingen als duidelijke leermomenten te zien. Ze hebben geleerd aantrekkelijker te schrijven (9 keer genoemd) en beter te formuleren (5 keer genoemd). Creativiteit, samenwerken en je mening verwoorden zijn een aantal keer genoemd als *soft skills* die worden gestimuleerd.'

Leerlingen vinden creatief schrijven zinvol

De leerlingen zijn 'redelijk gemotiveerd' voor creatief schrijven, concludeert Van Rooij. 'Het mooie is dat ze creatief schrijven bovendien als redelijk zinvol ervaren. De lessenreeks kan dus constructief worden ingezet in de les Nederlands. Leerlingen geven aan het meeste te leren van de opdrachten waarbij zij een theoretisch kader krijgen aangeboden. Uitleg over stijl, tekstkenmerken en het genre waarderen ze, maar ze zijn het meest gemotiveerd voor het uitvoeren van schrijfoopdrachten die ze zelf kunnen invullen, waarbij ze hun mening kunnen uiten of hun fantasie kunnen inzetten. Samen brainstormen en samenwerken ervaren ze als motiverend.'

Het geven en bespreken van feedback doet aanspraak op *soft skills*. Omdat dit minder concrete vaardigheden zijn, geven leerlingen volgens Van Rooy waarschijnlijk minder snel aan op dit gebied te zijn gegroeid. 'Voor mij als docent was in de les wel zichtbaar dat leerlingen zich hebben ontwikkeld op het gebied van samenwerken, creativiteit, persoonlijke expressie en het uitwisselen van commentaar. Formuleren en het aangeven van bepaalde tekstkenmerken zien ze als hun grootste leerpunten. Hoeveel zij daarin zijn gegroeid heb ik niet gemeten, maar in de lessen was merkbaar dat zij ook op die punten een ontwikkeling hebben doorgemaakt.'

Schrijft het voort!

Het resultaat van één lessenreeks die gegeven is in één klas is niet zonder meer representatief voor andere klassen, weet Van Rooij. 'Ik ben me ook bewust van mijn invloed als docent op het proces van creatief schrijven. De band met de leerlingen speelt een rol, samen met de sfeer in de klas. Omdat die veilig aanvoelde, durfden leerlingen persoonlijke teksten te schrijven.'

Ook het bijzondere karakter van de lessenreeks kan motiverend hebben gewerkt. 'Sommige leerlingen gaven dat aan in de vragenlijst. Wat er gebeurt zodra het nieuwe eraf is, is de vraag. Als creatief schrijven een structureel onderdeel zou zijn van de lessen Nederlands, zou het nuttige en motiverende effect wel eens kunnen wegebben. Mijn onderzoek schreeuwt dan ook om een vervolg. In navolging van De Rooij (2009), zeg ik: 'schrijft het voort!'

Literatuur

Bereiter, C. & Scardamalia, M. (1987). *The psychology of written composition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2012). Het taalonderwijs Nederlands onderzocht. In: *Tijdschrift Taal*, 4(6), 40-50.

Gelderens, A. van (2012). Basisvaardigheden en het onderwijs in lezen en schrijven. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 13(1), 3-15.

Graham, S., & Perin, D. (2007). A meta-analysis of writing instruction for adolescent students. In: *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 445-476.

Groenendijk, R. (2013) In the writer's seat. Hoe creatief schrijven kan helpen bij het leren analyseren van literaire teksten. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 3, 4-9.

Janssen, T. & van den Bergh, H. (2010). Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen. *Levende Talen Tijdschrift*, 11(1), 3-15.

Meesterschapsteam Nederlands (2015). Manifest 'Bewust geletterd' op: <https://vakdidactiek.nl/wp-content/uploads/2015/11/Manifest-Bewust-Geletterd-November-2015.pdf>

Meijerink, H. (2008). *Over de drempels met taal en rekenen*. Hoofdrapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Op: <http://www.steunpunttaalenrekenen.nl/sites/default/files/Hoofdrapport%20Over%20de%20drempels%20met%20taal%20en%20rekenen.pdf>

Rooij, S. de (2009). *Schrijft het voort! Creatief schrijven met jongeren*. Utrecht: Kunstfactor.

Tordoir, A. & Wesdorp, H. (1979). *Het grammatica-onderwijs in Nederland*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij SVO.